

Висновки

З метою вдосконалення механізму фінансування фундаментальних наукових досліджень та підвищення ефективності використання бюджетних коштів необхідно:

– відновити щорічне затвердження обсягів базового фінансування фундаментальних наукових досліджень;

– НАН України щороку до кінця липня поточного року забезпечити погодження тематичних планів фундаментальних науково-дослідних робіт на наступний бюджетний рік головним розпорядникам, які передбачається фінансувати за рахунок коштів Державного бюджету України;

– Міністерству фінансів України при розробці проекту закону України «Про Державний бюджет України» щороку забезпечувати відповідність обсягів фінансування фундаментальних досліджень затвердженій тематиці робіт.

Список використаних джерел

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України 13.12.91 №1977-XII: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

2. Бюджетний кодекс України: Закон України 08.07.2010 №2456-VI: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Положення про порядок визначення обсягів базового фінансування фундаментальних наукових досліджень за рахунок коштів державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України 01.03.99 №304: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. Порядок формування і виконання замовлення на проведення фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень та виконання науково-технічних (експериментальних) робіт за рахунок коштів державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України 25.08.2004 р. №1084: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

5. Питання підвищення ефективності координації здійснення фундаментальних наукових досліджень: Постанова Кабінету Міністрів України 28.10.2009 №1182: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Постанова Президії НАН України від 30.05.2012 №120 «Про організацію експертизи та погодження тематичних планів»: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www1.nas.gov.ua/infrastructures/Legaltexts/nas/2012/regulations/OpenDocs/120530_120_%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%BA.pdf

7. Результативність фундаментальних досліджень, здійснених за рахунок коштів державного бюджету: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.uinpei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=281

8. Рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти на тему: «Про стан та законодавче забезпечення фінансування наукової і науково-технічної діяльності» (13 березня 2013 року).

9. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік. Аналітична довідка // Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, Український інститут науково-технічної і економічної інформації: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08%2007%202013.pdf

10. Жукова Ю.М. Макроекономічний механізм фінансування науки в Україні. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=2314&start=1

11. Черваньов Д.М. Фундаментальні дослідження – місія класичних університетів: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/The_fundamental_research_mission_of_classical_universities_14783.pdf

Ю.О. РУСІНА,
к.е.н., Київський національний університет технологій та дизайну

Комерційна таємниця та основні заходи щодо її захисту на підприємстві

У статті запропоновано розглянути погляди науковців щодо такого поняття, як комерційна таємниця підприємства. Представлено різні визначення цієї дефініції. Проаналізовані характерні ознаки відомостей, що відносяться до категорії «комерційна таємниця». Виявлено основні заходи захисту комерційної таємниці на підприємстві та надана їх детальна класифікація. Сучасні підходи до захисту інформації на підприємстві вимагають постійного моніторингу та контролю, а також розбудови комплексу правових, організаційних та технічних заходів із забезпечення безпеки комерційної таємниці.

Ключові слова: комерційна таємниця, заходи щодо забезпечення захисту комерційної таємниці на підприємстві.

В статье предложено рассмотреть мнения ученых относительно такого понятия, как коммерческая тайна предприятия. Представлены разные определения данной дефиниции. Проанализированы характерные признаки информации, которая относится к категории «коммерческая тайна». Выявлены основные мероприятия по защите коммерческой тайны на предприятии и представлена их детальная классификация. Современные подходы к защите информации на предприятии требуют постоянного мониторинга и контроля, а также создания комплекса правовых, организационных и технических мероприятий по обеспечению безопасности коммерческой тайны.

Ключевые слова: *коммерческая тайна, мероприятия по защите коммерческой тайны на предприятии.*

In the article it is suggested to consider the views of scientists on such thing as a trade secret enterprise. Presented various definitions of this definition. Analyzed the characteristics of information that is classified as «trade secret». The basic measures for the protection of trade secrets and the company presented their detailed classification. Modern approaches to data protection in the enterprise require constant monitoring and control, as well as the creation of organizational and technical measures to ensure the security of trade secrets.

Keywords: *trade secret, measures to protect commercial secrets in the enterprise.*

Постановка проблеми. За умов сучасної ринкової економіки, яка все більше базується на використанні інноваційних технологій, стає актуальною проблема захисту комерційної таємниці на підприємстві.

Інформація є одним із найцінніших товарів в умовах конкуренції між господарюючими суб'єктами, як вітчизняними, так і міжнародними, оскільки цей товар може значно впливати на зниження або зростання показників конкурентоспроможності діяльності підприємства; на ефективне функціонування господарчого суб'єкта як цілісного майнового комплексу. Подібними інформаційними об'єктами, що мають комерційну цінність, можуть бути технічні, технологічні рішення, різноманітні методики, інноваційні розробки, результати маркетингових досліджень тощо, які можуть якісно та кількісно впливати на результативність функціонування підприємства. Тому проблема забезпечення дієвого захисту комерційної таємниці на підприємстві є надзвичайно важливою.

«Дослідження західних фахівців свідчать, що 25% службовців підприємства готові в будь-який час і за будь-яких обставин зрадити інтереси фірми, 50% можуть зробити це залежно від обставин і лише 25% є патріотами, які ніколи не зрадять інтереси фірми» [1].

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання та проблеми захисту комерційної таємниці на підприємстві досліджували такі українські та російські вчені, як: І.Л. Бачило, Ф.Н. Ботишева, А.Б. Венгеров, Г.О. Андрощук, В.А. Гавриш, В.М. Гайворонський, Р.А. Калюжний, О.В. Соєнін, О.В. Бондар, О.Є. Користін, К.В. Кислюк, О.С. Іванілов, Б.А. Кормич, Т.М. Іванюта, О.А. Заїчковський, Ю.В. Бондарчук, А.І. Марущак, О.П. Алешин тощо. Ними було зроблено достатньо потужний внесок у дослідження проблем захисту комерційної таємниці на підприємстві, зокрема з точки зору правового захисту інформації. Але актуальним для українського бізнесу залишається питання практичного вдосконалення механізмів захисту комерційно цінної інформації. Поширення та розвиток методів промислового і комерційного шпигунства, шантажу, несанкціонованого використання засобів для отримання інформації про конкурентів, все це

спричиняє пошук нових форм і методик правового, технічного захисту комерційної таємниці.

Огляд наукової літератури свідчить, що існує багато поглядів та думок щодо вирішення проблем захисту інформації на підприємстві.

Метою статті доцільним було б встановити дослідження відповідних поглядів на, власне, поняття «комерційна таємниця» і відповідно аналіз їхнього взаємозв'язку, а також висвітлення основних заходів захисту комерційної таємниці на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що поняття комерційної таємниці на підприємстві визначено як на законодавчому рівні, так розглядається і багатьма науковцями.

У частині 1 статті 36 Господарського кодексу України поняття «комерційна таємниця» визначається як відомості, що не є державною таємницею, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю підприємства, розголошення яких може завдати шкоди інтересам цього підприємства. Також стаття 162 Господарського кодексу України визначає: суб'єкт господарювання, що є власником технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу, власник інформації вживає належних заходів щодо охорони її конфіденційності. Термін правового захисту комерційної таємниці є обмеженим [2].

Стаття 505 Цивільного кодексу України надає таке трактування дефініції «комерційна таємниця»: це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, що відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Статтею 420 Цивільного кодексу України визначається, що комерційна таємниця є об'єктом інтелектуальної власності, відповідно до цього правовласником є особа, яка правомірно визначила певну інформацію як комерційну таємницю [3].

Науковець Б.А. Кормич визначає комерційну таємницю «як один з видів конфіденційної інформації, обмеження доступу до якої здійснюється за ініціативою власника» [4].

О.В. Бондар розглядає комерційну таємницю «як виробничу, науково-технічну, управлінську, фінансову та іншу документовану інформацію, яку використовують для досягнення комерційних цілей (одержання прибутку, переваги над конкурентами тощо), яку підприємець вважає конфіденційною» [1].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Своєю чергою, українські науковці А.І. Марущак та Ю.В. Бондарчук логічно виокремлюють такі правові ознаки комерційної таємниці: «секретність інформації, яка є комерційною таємницею, полягає в тому, що вона є невідомою та не є легкодоступною, має певну комерційну цінність, тобто певну цінову визначеність» [5].

Більш детально, на наш погляд, поняття «комерційна таємниця» трактує російський вчений А.П. Анісімов. Під інформацією, що містить комерційну таємницю, він визначає спеціальні відомості будь-якого характеру (виробничі, технічні, економічні, організаційні тощо), в тому числі про результати інтелектуальної діяльності в науково-технічній сфері, а також відомості про засоби здійснення професійної діяльності, які мають дійсну або потенційну комерційну цінність, бо є невідомими третім особам, до цих відомостей немає вільного доступу з боку третіх осіб на основі законодавства і по відношенню до яких, встановлений режим комерційної таємниці [6].

Ознаки, за якими інформація може відноситися до комерційної таємниці підприємства, визначені таким чином [1,7]:

- відомості не повинні містити державної таємниці;
- відомості не повинні завдавати шкоди суспільству;
- інформація повинна мати безпосереднє відношення до діяльності підприємства;
- інформація має бути дійсно або потенційно комерційно цінною і створювати переваги в конкурентній боротьбі.

На нашу думку, всі наведені формулювання комерційної таємниці підприємства є вартими уваги. Водночас, враховуючи викладені наукові позиції, вважаємо раціональним подати власне визначення дефініції «комерційна таємниця», а саме: комерційна таємниця підприємства представляє собою сукупність відомостей, що по-перше, не є державною таємницею; по-друге, мають цінність для підприємства, яка може проявлятися не тільки в поточній діяльності, а й у майбутньому; по-третє, по відношенню до яких прийняті певні заходи щодо захисту; по-четверте, розголошення яких може принести матеріальних збитків господарюючому суб'єкту.

Необхідно також зробити наголос на тому, що строк правового захисту комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності вищезазначених умов.

Зазначимо також перелік відомостей, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09.08.93 р. №611 комерційну таємницю не становлять [8]:

- установчі документи підприємства;
- інформація для перевірки обчислення та сплати податків;
- відомості про чисельність та склад працівників, заробітну плату, вільні робочі місця;
- інформація щодо екологічної діяльності підприємства;
- документи про платоспроможність;
- відомості про посадових осіб підприємства в коопераціях, спілках, малих підприємствах тощо;
- відомості, що за чинним законодавством є публічними.

Аналізуючи, все зазначене вище, можна зробити висновок, що комерційна таємниця є власністю підприємства і лише на

підприємстві вирішують, які відомості складають її. Якщо інформація, що становить комерційну таємницю, є результатом діяльності декількох господарюючих суб'єктів, то власність на комерційну таємницю закріплюється на договірних засадах.

Варто зауважити, що своєчасне визначення інформації, яка може мати дійсну або потенційну цінність для підприємства, і відповідно відноситься до комерційної таємниці, є важливим комплексним елементом у системі заходів по захисту економічної безпеки підприємства.

Відомості, які визначені на підприємстві зі статусом «комерційна таємниця», можна виділити за двома напрямками [1]:

1. Науково-технічні відомості (інформація про конструкторські розробки, обладнання, матеріали, схеми, методи і засоби виробництва, інноваційні технології, нове програмне забезпечення тощо).

2. Ділові відомості (фінансові аспекти діяльності підприємства, крім фінансових звітів; розмір прибутку, собівартість; стратегічні і тактичні плани розвитку підприємства; плани маркетингу; плани рекламної діяльності; аналіз конкурентів; умови контрактів; перелік клієнтів, посередників тощо).

Господарюючий суб'єкт має право визначати власний комплекс заходів із захисту комерційної таємниці. Дуже важливим при цьому є те, щоб дана інформація залишалася важкодоступною для третіх осіб.

За трактуванням російського науковця О.П. Алешина, «для побудови дієвої та надійної системи захисту комерційної таємниці на підприємстві необхідно виявити всі можливі загрози, оцінити їх наслідки, визначити заходи та засоби захисту, проаналізувати їх ефективність. Оцінка ризиків повинна виконуватися кваліфікованими спеціалістами за допомогою різних інструментальних засобів, а також методів моделювання процесів захисту інформації. На основі результатів аналізу виокремлюються найбільш високі ризики, що констатують потенційну загрозу як реально небезпечну, і, відповідно, вимагають прийняття додаткових заходів по забезпеченню захисту інформації».

Інформація може мати декілька рівнів цінності, які передбачають декілька ступенів конфіденційності. Наявність різних рівнів доступу до інформації обумовлює різний ступінь безпеки – конфіденційність, цілісність, доступність. При створенні системи захисту інформації на підприємстві необхідно чітко дотримуватися певної пропорції між вартістю системи захисту та цінністю інформації» [9].

Українська вчена О.В. Бондар виділяє таку класифікацію заходів захисту комерційної таємниці підприємства. За класифікацією заходи по захисту умовно можна поділити на такі групи: зовнішні та внутрішні, які в свою чергу поділяються на правові та організаційні; технічні та психологічні [1].

До групи внутрішніх заходів захисту інформації відносяться:

- правові заходи реалізуються через юридичне оформлення права господарюючого суб'єкта на комерційну таємницю за допомогою внесення змін до установчих документів (прийняття положення по забезпеченню цілісності

комерційної таємниці, укладання договорів про повну матеріальну відповідальність, розписки про нерозголошення комерційної таємниці, попередження про відповідальність за розголошення, включення положень про комерційну таємницю до комерційних угод);

– організаційні заходи спрямовані на створення певних обмежень у доступі до важливої для підприємства інформації (створення спеціального режиму, секретні підрозділи, розробка дозволяючої системи доступу до інформації, введення відповідного маркування документів, організація таємного діловодства, призначення відповідального за збереження конфіденційності).

До групи зовнішніх заходів захисту інформації відносяться:

– технічні заходи проявляються у використанні спеціальних програм і обладнання, що забороняють вільний доступ до комерційно цінної інформації (виявлення можливих джерел витоку інформації, впровадження спеціальної апаратури і програмного забезпечення, проведення регулярних оперативних заходів по технічному захисту та пошуку каналів витоку інформації);

– психологічні (роз'яснювальна робота з персоналом, партнерами, клієнтами, створення сприятливої атмосфери в колективі, регулярні перевірки з виявлення ненадійних осіб).

Правові заходи щодо захисту комерційної таємниці на підприємстві є першочерговими. Саме вони забезпечують ефективне функціонування інших заходів забезпечення конфіденційності інформації.

Основою реалізації правових заходів захисту є прийняття на підприємстві Положення щодо забезпечення зберігання комерційної таємниці. В даному документі визначаються такі основні аспекти, як:

– склад і обсяг відомостей, що містять комерційну таємницю;

– перелік посадових осіб, які мають повний або обмежений доступ до комерційної таємниці;

– порядок присвоєння грифу «секретно» та його зняття («оскільки чинним законодавством України не встановлено, які саме грифи обмеженого доступу слід використовувати на матеріальних носіях інформації, що містить комерційну таємницю, то, вибираючи грифи, необхідно пам'ятати, що вони не повинні збігатися з грифами, використовуваними у сфері захисту державних таємниць. Зазвичай на документах, що містять комерційну таємницю, проставляють гриф «Комерційна таємниця» або «Конфіденційно» [7]);

– порядок використання, зберігання, обліку, маркування документів, що відносяться до комерційної таємниці;

– відповідальність персоналу щодо дотримання режиму комерційної таємниці;

– порядок застосування заходів матеріальної або дисциплінарної відповідальності стосовно тих осіб, що порушили режим комерційної таємниці;

– організація контролю за використанням інформації, що складає комерційну таємницю.

Законодавством України за порушення режиму комерційної таємниці передбачені такі види відповідальності:

- відповідальність у межах трудових відносин;
- цивільно-правова відповідальність;
- адміністративна відповідальність;
- кримінальна відповідальність.

Висновки

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно відмітити:

1. Комерційна таємниця – це сукупність відомостей, що не містять державної таємниці; мають дійсну або перспективну цінність; вирізняються режимом обмеженого доступу та розголошення яких, може призвести до негативних наслідків у діяльності підприємства.

2. Сучасні підходи щодо захисту комерційної таємниці на підприємстві потребують постійного моніторингу і контролю. Захист комерційно цінної інформації є сукупністю правових, організаційних, технічних і психологічних заходів. Ці заходи повинні вирішувати такі завдання:

- попередження доступу несанкціонованих осіб до комерційної таємниці з метою її знищення, викрадення або зміни;
- попередження витоку інформації за допомогою осіб, що мають санкціонований доступ.

3. Першочерговим заходом захисту комерційної таємниці підприємства є правове оформлення Положення про комерційну таємницю.

Список використаних джерел

1. Бондар О.В. Ситуаційний менеджмент. Навчальний посібник 2-ге вид., перероб. та доповн. – К.: Центр учбової літератури. – 2012. – 388 с.

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №36-IV (у редакції від 01.01.2014) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №18.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV (у редакції від 01.01.2014) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40-44.

4. Кормич Б.А. Інформаційне право. Підручник. – Харків: Бурун і К. – 2011. – 334 с.

5. Бондарчук Ю.В., Марущак А.І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи. Навч. посібник. – К.: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. – 372 с.

6. Анисимов А.П., Рыженков А.Я., Чикильдина А.Ю. Правоведение. Учебник. – М.: ЮРАЙТ, 2013. – 370 с.

7. Загорецька О. Особливості роботи з документами, що містять комерційну таємницю підприємства. Ч. 1. Журнал «Довідник кадровика» №7, 2011. [Електрон. ресурс] / Спосіб доступу: URL:<http://kadrovik.ua/content/osoblivost-roboti-z-dokumentami-shcho-m-sty-at-komerts-inu-ta-mnitsyu-p-dpri-mstva>. – Загол. з екран.

8. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.93 №611 // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=611-93-%EF>. – Загол. з екран.

9. Алешин А.П. Техническое обеспечение безопасности бизнеса. – М.: Изд-во: Дашков и Ко, 2012. – 160 с.